מאימתי פרק ראשון ברכות

באשרי. אלמא מדלא היא דאשרי כל חוסי בו סיומא דלמה לגשו גויס הוא: בריוני. פריצים: חטאים כתיב. קרי ביה הרע: שפיל. השפיל עצמך לסוף המקרא. כל דבר שהוא בסוף קרוי שפילו של דבר: סמוכים לעד לעולם. בדברי תורה כל פקודיו סמוכים (ג) סמיכת כל פקודיו עשויים באמת ויצר ולצורך ולא דבר ריק: כלום יש עבד שמורד ברבו. ויבא הבדל: אמור לו כלום יש בן בו'. והא מזיק הכא דהוה: הכא נמי הוה. סופיה להיות: ואמר שירה. כנגד כולם אמר

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב [א] אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב [ב] אשרי כל חוסי בו: הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר"מ והוו קא מצערו ליה טובא הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו אמרה לי' ברוריא דביתהו מאי דעתך משום דכתיב [ג] יתמו חטאים מי כתיב חוטאים חטאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם אלא [ד] בעי רחמי עליהו דלהדרו בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עליהו והדרו בתשובה: אמר לה ההוא צדוקי לברוריא כתיב [ה] רני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שטיא שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא מאי עקרה לא ילדה [ו] רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו: א"ל ההוא צדוקי לר' אבהו כתיב [ז] מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. וכתיב [ח] לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה הי מעשה הוה ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן [ט] דא"ר יוחנן סמוכין מן התורה מנין שנא' [י] סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר למה

אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד דכתיבה עולמים ואמר שירה דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר [יא] ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב [יב] ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו' ינק משדי אמו ונסתכל בדדיה ואמר שירה שנאמר [יג] ברכו ה' כל צבאיו וגו' אבהו שעשה לה דדים במקום בינה טעמא דכתיב [יד] יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת ראה מעשים ואמר שירה שנאמר [טו] יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' מן היום המיתה ואמר שירה שנאמר [טז] ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת מן העל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב [יז] תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון: רב שימי בר עוקבא ואמרי לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי והוה מסדר אגדתא לפני בן לוי אמר ליה מאי דכתיב [יח] ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו ואינו יכול להטיל בו מום הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בו מום קרבים ובני מעים והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים דאמרה חנה [יט] אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו מאי אין צור כאלהינו אין צייר אלא כי אין בלתך אמר ר' יהודה בר מנסיא אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך שלא כמדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו והקב"ה מבלה מעשיו א"ל אנא הכי עבדי חמשה ברכי נפשי [כ] כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה נראית זן את כל העולם כלו אף נשמה זנה את כל הגוף מה הקב"ה טהור אף נשמה טהורה מה הקב"ה בחדרי חדרים אף נשמה יושבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח [כא] למי שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב [כב] מי בהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש ברוך הוא לעשות פשרה בין שני צדיקים בין חזקיהו לישעיהו חזקיהו אמר ליתי ישעיהו גבאי אלהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר [כג] וילך אליהו להראות אל אחאב [כד]) ישעיהו אמר ליתי חזקיהו בן יהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חזקיהו ואמר לו בסר את החולה שנאמר [כה] בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר (צבאות [כו]) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי בנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד בהדי קדושא ברוך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי בר גזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא [כז] אפי' אם צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן ורבי (אליעזר [כח]) דאמרי תרוייהו מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' [כט] הן יקטלני לו איחל (ב):

א"ר

ברכות דר במעי אמו, ינק משדי אמו, וכן כולם (תהלים קג, א). תוסף רוחם. לשון כליון כמו (תהלים עב, יט) ספו תמו [ושם קד, כט]. ואין צור כאלהינו. אין לייל כאלהינו הלר לורה כתוב לורה [שמואל א ב, ב]. בימים ההם. שלמה ימיס לפני מפלתו של מנחרב. חלה חזקיהו. ויוס שלישי כשעלה בית ה' יוס מפלתו של מנחרב ויוס טוב של פסח היה. כי מת אתה. בעולם הזה. ולא תחיה. לעולם הבא ומשום דלא עסקת בדלותא בברכות [מלכים ב כ, א]. כבשי דרחמנא. דברי סתר גזירות המלך [סוטה יג]. הן יקטלני. הלא אם יקטלני מיני נפרד ממנו ותמיד לו איחל [איוב יג, טו].

[א] ברכי נפשי את ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו: [תהלים קג, כ-כא] [ב] ברכי נפשי את ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת [תהלים קד, כט] [ג] אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: [שמואל א ב, ב] [ד] מי בהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא: [קהלת ח, א] [ה] רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלתי כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה': [ישעיה נד, א] [ו] רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם [פרקי דר"א פ"ל] [ז] מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו: [תהלים ג, א] [ח] לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה: [תהלים נז, א] [ט] יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה: [תהלים קד, לה] [י] סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר: [תהלים קיא, ח] [יא] ברכי נפשי. ממשה ברכי נפשי יש לאן כנגד ממשה עולמות שאמר לו נסם כמו שאמרו רבותינו במסכת סוטה [יג] אלא מאי לא ילדה כצ"ל רש"ל (גליון): [יב] [צ"ל רב] (גליון): [יג] בכת"י בחדרי חדרים אמר דוד תבא נשמה שיש בה חמשה דברים הללו ותשבח למי: [יד] נמחק ע"פ המהרש"ל וכן מוכח מרש"י שלא היה לפניו וכן בכת"י ליתא: [טו] תיבה זו ליתא בפסוק: [טז] [צ"ל אלעזר] (גליון): [יז] צ"ל כשישרתה (כ"ה ברש"י שבע"י): [יח] צ"ל ומתוך כ"ה ברש"י שבע"י (מראה אש, באה"מ): [יט] בתוס' שבע"י הגי' מאי כל פרשה:

הגהות וציונים

[כ] פה מיכר סמנין קצת. ועי' לעיל ז' כ.

ליקוטי רש"י

בריוני. בוריס עמי המלך [תענית כג.]. מגשיס ריקים ופומזים [ניטין נו.]. פריצים לשון בוריס [סנהדרין לז.]. רני עקרה. ירושלים אשר היתה כלא ילדה. מבני בעולה. מן מלוס [ישעיה נד, א]. סמוכים לעד לעולם. הם פקודיו על סמך עז ממוזקין בעונשין ומזסלות והסרלשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרום חזקו שאמר שלמה שוקין עמודי שם וגו' [שיר השירים ה] [תהלים קיא, ח]. ברכי נפשי. ממשה ברכי נפשי יש לאן כנגד ממשה עולמות שאמרו לה ההוא מינא היא בתו של ר' חנינא בן תרדיון והיא היתה אשתו של ר' מאיר ואיתי בפירקא קמא דמסכת ע"ז (דף יח) ברוריא דביתהו דר' מאי' ברתי' דר' חנניה בן תרדיון הואי וכבר למדה הרבה חכמות לפני החכמים כדאמרינן בפסחים בפ' חמיד (דף סב.): אמר ליה ומה ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתי' דר' חנניה בן תרדיון דהוה גמרא תלת מאה (משמעי) [שמעתתא] ביומא מחלת מאה רבותא: למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג. פרש' גוג ומגוג הוא המזמור הראשון שכתוב בו יתיצבו מלכי ארץ (ב) קשה תרבות דעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג והתם בפרק לפני אידיהן של גוים (ע"ז דף ג) גרס' לעתיד באים אומות העולם ומתגיירין ומניחין תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן ומזוזה בפתחיהן כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מי אתם באים על ה' ועל משיחו שנא' (תהלים ב) למה רגשו גוים [וגו'] יתיצבו מלכי ארץ מיד כל אחד ואחד מנתק מוסרותיו והולך לו שנא' ונתקה את מוסרותימו וגו' וכולא ברייתא:

חשק שלמה
על רב נסים גאון

[ב] פה ליכר סמנין קצת. ועי' לעיל ז' כ.

הגהות וציונים

[ל] אלא מאי לא ילדה כצ"ל רש"ל (גליון): [ג] [צ"ל רב] (גליון): [ג] בכת"י בחדרי חדרים אמר דוד תבא נשמה שיש בה חמשה דברים הללו ותשבח למי: [ד] נמחק ע"פ המהרש"ל וכן מוכח מרש"י שלא היה לפניו וכן בכת"י ליתא: [ה] תיבה זו ליתא בפסוק: [ו] [צ"ל אלעזר] (גליון): [ז] צ"ל כשישרתה (כ"ה ברש"י שבע"י): [ח] צ"ל ומתוך כ"ה ברש"י שבע"י (מראה אש, באה"מ): [ט] בתוס' שבע"י הגי' מאי כל פרשה:

ליקוטי רש"י

בריוני. בוריס עמי המלך [תענית כג.]. מגשיס ריקים ופומזים [ניטין נו.]. פריצים לשון בוריס [סנהדרין לז.]. רני עקרה. ירושלים אשר היתה כלא ילדה. מבני בעולה. מן מלוס [ישעיה נד, א]. סמוכים לעד לעולם. הם פקודיו על סמך עז ממוזקין בעונשין ומזסלות והסרלשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרום חזקו שאמר שלמה שוקין עמודי שם וגו' [שיר השירים ה] [תהלים קיא, ח]. ברכי נפשי. ממשה ברכי נפשי יש לאן כנגד ממשה עולמות שאמרו לה ההוא מינא היא בתו של ר' חנינא בן תרדיון והיא היתה אשתו של ר' מאיר ואיתי בפירקא קמא דמסכת ע"ז (דף יח) ברוריא דביתהו דר' מאי' ברתי' דר' חנניה בן תרדיון הואי וכבר למדה הרבה חכמות לפני החכמים כדאמרינן בפסחים בפ' חמיד (דף סב.): אמר ליה ומה ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתי' דר' חנניה בן תרדיון דהוה גמרא תלת מאה (משמעי) [שמעתתא] ביומא מחלת מאה רבותא: למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג. פרש' גוג ומגוג הוא המזמור הראשון שכתוב בו יתיצבו מלכי ארץ (ב) קשה תרבות דעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג והתם בפרק לפני אידיהן של גוים (ע"ז דף ג) גרס' לעתיד באים אומות העולם ומתגיירין ומניחין תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן ומזוזה בפתחיהן כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מי אתם באים על ה' ועל משיחו שנא' (תהלים ב) למה רגשו גוים [וגו'] יתיצבו מלכי ארץ מיד כל אחד ואחד מנתק מוסרותיו והולך לו שנא' ונתקה את מוסרותימו וגו' וכולא ברייתא: